

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Derleme Makalesi • Review Article

Van Ağzı Deyimleri

Van Dialect Idioms

Hami AKMAN^{a*}

^a Dr., Van / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0001-8787-2319

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 23 Kasım 2023

Kabul tarihi: 29 Şubat 2024

Anahtar Kelimeler:

Deyim,
Türkçe,
Van ağzı.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: November 23, 2023

Accepted: February 29, 2024

Keywords:

Idioms,
Turkish,
Van dialect.

ÖZ

Deyim; genellikle en az iki kelimeden oluşan, gerçek anlamından az ya da çok uzaklaşıp mecaz bir anlam kazanmış, anlatıma canlılık, renk ve heyecan katan kalıplaşmış söz dizileri olarak tanımlanabilir. Deyimin kalıplaşma özelliği, onun uzun süre değişmeden günümüze kadar ulaşmasını da beraberinde getirmiştir. Bu özelliği deyim, dil açısından ele alınıp incelenmesi noktasında çekici bir hâle getirmiştir. Türkçe ilk kullandığı dönemlerden itibaren zengin bir deyim varlığına sahip olmuştur. Bu zenginlik, Türkçenin sadece yazı dillerinde değil; aynı zamanda bu yazı dillerine mensup olan ağızlarında da kendisini göstermiştir. Ağızlarda kullanılan deyimler üzerine yapılan çalışmaların sayısı son zamanlarda artmıştır. Bu çalışmada da Van ağzındaki deyimler ele alınmıştır. Van ağzı Türkiye'deki ağız sınıflandırmalarında Doğu Grubu Ağızları arasında ele alınmaktadır. Söz konusu ağız özellikle deyim varlığındaki zenginliğiyle dikkat çekicidir. Bu deyimler, birçok kavramın ifadesinde rol oynamaktadır. Bu kavramlardan bazıları; fiziki özellikler, öfke, sinir, evlilik, yeme içme, yalan, iftira, nazlanma, hoşnutsuzluk, kaybetme, defolma, küfür, hakaret etme, özür ve af dileme, dile düşme, maruz kalma, tecrübe-tecrübesizlik, deneyim-deneyimsizlik, acelecilik, merak etme, oyun, zulüm, eziyet, kurtarma, kurtulma, emek, çaba, zorluk ya da mesele çıkarma, cesaret, ileri gitme, ısrar, inat, yarar, fayda, yemin, hayal/tasavvur etme, kötü bakış, rahatsızlık, hâkim olma, hava durumu, hak, Kur'an, yorgunluk, bitkinlik, çiş, işeme, ölüm, katletme, iyilik, komşuluk, cehalet, namaz, nazar, sınır, karşılık, mukabeledir. Bu makale bir ağız, dolayısıyla derleme çalışmasıdır. Derlemede görüşülen ve veriler toplanan kaynak kişilerin bilgileri çalışmanın sonunda listelenmiştir. Çalışmanın, ağızlar özelinde Türk diline katkı sağlaması umulmaktadır.

ABSTRACT

Idiom can be defined as a series of stereotyped words, usually consisting of at least two words, which are more or less distant from their literal meaning and have acquired a figurative meaning, adding vitality, colour and excitement to the expression. The stereotyping feature of the idiom has brought it to the present day without changing for a long time. This feature has made the idiom attractive to be handled and analysed in terms of language. Turkish has had a rich idiomatic wealth since its first use. This richness has manifested itself not only in the written languages of Turkish but also in the dialects belonging to these written languages. The number of studies on idioms used in dialects has increased recently. In this study, the idioms in Van dialect are discussed. Van dialect is considered among the Eastern Group Dialects in the dialect classifications in Turkey. The dialect in question is especially remarkable with its richness in idioms. These idioms play a role in the expression of many concepts. Some of these concepts are; physical characteristics, anger, anger, marriage, eating and drinking, lying, slander, coyness, discontent, losing, getting out, swearing, insulting, apologising and asking for forgiveness, falling into language, exposure, experience-inexperience, experience-inexperience, hastiness, curiosity, play, cruelty, torment, rescue, rescue, labour, effort, difficulty or trouble, courage, going forward, insistence, obstinacy, benefit, utility, benefit, oath, imagination/imagination, bad look, discomfort, dominance, weather, right, Qur'an, fatigue, exhaustion, urine, urination, death, slaughter, goodness, neighbourliness, ignorance, prayer, evil eye, border, response, response. This article is a dialectal and therefore a compilation study. The information of the source persons interviewed and data collected in the compilation is listed at the end of the study. It is hoped that the study will contribute to the Turkish language in particular dialects.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: hamiakman@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

Just as idioms contribute to the expression of a language; these are special expressions that reflect the history, lifestyle, traditions and various characteristics of the society of that language and give important clues in this regard. For example, the expression "Fear Allah" (be merciful, Allah will ask for an account, etc.) means that a society takes refuge in Allah as the final decision and judgement authority in the face of any problem that exceeds its own power and that it cannot solve, thus providing important data about culture and belief in terms of reflecting a belief and culture.

The fact that Turkish is a language rich in idioms is a feature known since its first written products. These idioms found a rich usage area in Old Uighur Turkish, Karakhanid Turkish, Harezm Turkish, Kipchak Turkish, Chagatai Turkish and Western Turkish. Today, the validity of these expressions is evident even when only the idioms in Turkey Turkish are analysed. The number of idioms identified in the Turkish Dictionary published by the Turkish Language Association is 11,209. Of course, when the expressions not included in the dictionary are taken into consideration, it is clear that this number may be higher. Turkish is remarkable not only for its written idioms but also for other idioms used in its dialects.

In this study, idioms compiled from Van dialect are discussed. It was deemed appropriate to give these idioms in the table. In the first column of the table, the idiom in Van dialect, in the second column the explanation of the idiom, in the third column the example, in the fourth column its equivalent in Turkish written language and in the fifth column the concept it expresses are given. When the idioms do not have exact equivalents in Turkey Turkish, this situation is indicated in the relevant tabs below with "?" sign in the relevant tabs below. In addition, in cases where idioms in the Van dialect cannot be found as idioms in the written language of Turkey Turkish, they are met with compound proverbs or compound words with the abbreviations "BF" and "BK". After the bibliography, the information of 16 informants, 8 of whom are women, is listed. The idiom examples are given in italics and in their original form, and then translated by us into today's Turkish written language. The analysis of the idioms collected from Van dialect is as follows. Idioms are groups of words used to express many things with few words. The words that make up idioms often get rid of their literal meaning and acquire a figurative meaning. The formal characteristic of idioms has enabled them to be used and changed in the language for a long time. Features such as ease of expression, adding colour, vitality and charm to the meaning are among the features that enable idioms to become widespread.

In the study, idioms in Van dialect are discussed. Turkish language reveals this richness both in written language and dialects. One of these dialects is Van dialect, which is the subject of this study. Van dialect is counted among the dialects of Ağrı, Artvin centre and Şavşat, Ardanuç and Yusufeli, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Gümüşhane, Hakkâri, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli, Urfa (except Birecik and Halfeti) as well as Eastern Group Dialects in the classification of Anatolian dialects. The main features of this group can be listed as vowel thickening due to the effect of backpalatal consonants, rounding of additional vowels, preservation of the backpalatal consonant ğ between two vowels and at the end of syllables, "k>h" change at the end of syllables and words. Although Van dialect is accepted as a Turkish dialect, it also contains many elements of Azerbaijani Turkish. Azerbaijani Turkish is spoken not only in Azerbaijan and Iran, but also in various regions of Anatolia, Turkestan and the Middle East by small communities. In Anatolia, especially Kars, Iğdır and Van Lake basin and some settlements in Eastern Anatolia are the places where Azerbaijani Turkish is effective. Van dialect has moved away from the features of Azerbaijani Turkish after the Turkish community living in Van, also known as Küresinli Turks, migrated from Iran to Van and approached Turkey Turkish. This convergence is becoming more evident day by day.

If we pay attention to these idioms, it is seen that they are generally composed of idioms that are not found in the written language of Turkey Turkish. These idioms, numbering 125, contain expressions of many concepts; trouble, sorrow, sadness, desolation, seclusion, hitting, beating, help, help, confusion, confusion, physical features, anger, anger, marriage, eating and drinking, lie, slander, cajoling, displeasure, loss, separation, swearing, insulting, apologising, apologising and forgiveness, disgrace, exposure, experience-inexperience, experience-inexperience, hurry, curiosity, play, cruelty, persecution, persecution, rescue, salvation, rescue, effort, endeavour, endeavour, difficulty, courage, courage, going forward, insistence, stubbornness, benefit, benefit, oath, dream, evillook, discomfort, domination, weather, reality, Qur'an, fatigue, exhaustion, urine, urine, death, murder, kindness, neighbourliness, ignorance, prayer, evileye, border, reaction, response, wedding, marriage, time, colour, value, value, ownership, work, morale, illness, discomfort, appetite, dream and sleep. In the study, it was observed that the idioms could be explained with the idioms in the written Turkish language; however, some expressions were expressed with compound idioms.

Giriş

Türkçenin en fazla yararlandığı anlatım olanaklarından birisi olan deyimler hakkında bugüne kadar genelde benzer ya da yakın ifadeler yer verilerek çok sayıda tanım yapılmıştır. Örneğin, TDK *Türkçe Sözlük*'te deyim bu şekilde tanımlanmıştır: “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir” (2011, s. 651a). Talat Tekin de deyim hakkında bu tanımla benzerlik gösteren şu açıklamayı yapmıştır: “Deyimler, gerçek anlamlarından az çok ayrı birer anlamı olan, söze bir anlatım gücü ve kolaylığı sağlayan kelime öbekleridir” (2013, s. 11). Zeynep Korkmaz, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*'nde deyim hakkında şu ifadeler yer vermiştir: “Gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime ya da kelime grubu” (2017, s. 111). Deyim, Ahmet Topaloğlu'nun *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*'nde “Çekici bir anlatım özelliği taşıyan, genellikle asıl anlamından ayrı mecazi bir anlam belirten kalıplaşmış kelime öbeği” (2019, s. 48); Vecihe Hatiboğlu'nun *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*'nde “Anlatım gücünü artırmak için, gerçek anlamı dışına kayan, bazı sözcükleri değişmediği halde bazıları değişip çekimlenebilen kalıplaşmış birden çok sözcük” (1978, s. 38); Mehmet Hengirmen *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*'nde “Genellikle gerçek anlamının dışında kullanılan, anlatımı daha güzel ve etkili yapan, toplum tarafından ortak olarak benimsenen kalıplaşmış söz” (2009, s. 116) şekillerinde tanımlanmıştır. İsmail Parlatur, *Deyimler* kitabında “Deyimler kalıplaşmış sözlerdir. Bundan dolayı da, yöresel söyleyiş özellikleri dışında deyim oluşturulan sözlerin yeri pek değişmez” şeklinde deyim hakkında bilgi vermiştir (2010, s. V). Deyim hakkında bütün bu açıklamalardan anlaşılabilir, deyimlerin öncelikle gerçek anlamlarından az ya da çok sıyrıldıkları, kendine has anlatım olanakları olduğu, kalıplaşmış söz öbekleri oldukları ve anlatıma bir güç ve kolaylık kattığıdır. Bunlara ek olarak Türkçede *yarı yardımcı fiiller*le kurulan birleşik kelimeler de genelde deyim olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu tarz birleşik kelimeler, Tahsin Banguoğlu ve Süer Eker gibi isimler tarafından isim + asıl yardımcı fiil şeklindeki birleşik fiil olarak ele alınmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında, deyimlerde bir durum, olay veya duyguyu etkili ve kalıcı bir şekilde anlatmak, muhatabı düşündürmek mecaz anlam kazanarak anlatılır ve isim unsuru asıl anlamını yitirip mecaz bir anlam kazanırken (*abayı yakmak, akla kararı seçmek, boş vermek, gözden düşmek* gibi), *isim + asıl yardımcı fiil* şeklindeki birleşik fiillerde ise birleşimi oluşturan kelimelerden isim unsurunun, tıpkı *kıl-, ol-, et-* asıl yardımcı fiilleriyle yapılmış birleşik fiillerde olduğu gibi fiilleştirilmesi ve gerçek anlamının korunması söz konusudur (*tatil yapmak, emir buyurmak, son bulmak, şifa bulmak* gibi). Bunlara ek olarak mastarlı deyimler (*karnı zil çalmak, gözden/gözümden/gözünden düşmek* gibi) iyelik eklerini alırken isim + asıl yardımcı fiil ile kurulan birleşik fiil yapılarında bu iyelik ekleri genelde kullanılmaz (*kavga çıkmak, şirk koşmak* gibi) (Alibekiroğlu, 2014, s. 1142-1144). Alibekiroğlu, isim + fiil / asıl fiil kalıbındaki birleşiklerde eğer gerçek anlam korunmuş, yani mecazlaşma söz konusu olmamışsa bunların *birleşik fiil* olduğunu, bu birleşiklerde kullanılan asıl fiillerinse *yarı yardımcı fiil* olarak ele alınması gerektiğini belirtmiştir (2014, s. 153).

Deyimler, bir dilin anlatımına katkı sağladığı gibi; o dilin mensubu bulunan topluluğun geçmişini, yaşam tarzını, gelenek ve çeşitli özelliklerini yansıtan ve bu hususta önemli ipuçları veren özel anlatımlardır (Aksan, 2014, s. 36). Mesela *Allah'tan kork* (insaf et, Allah hesabını sorar vs.) deyimini, bir toplumun; çözemediği, gücünü aşan herhangi bir mesele karşısında, son karar ve hüküm merci olarak Allah'a sığınmasını, dolayısıyla bir inancını, kültürünü yansıtmaları bakımından kültür ve inançla ilgili önemli veriler sunmaktadır.

Türkçe ilk kullanıldığı dönemden itibaren deyim bakımından zenginlik arz etmektedir. Bu zenginlik sadece yazı dillerinde değil, bu yazı dillerine mensup olan ağızlarda da görülmektedir. Türkiye Türkçesi bu zenginliği hem yazı dilinde hem de ağızlarında gözler önüne sermektedir. Bu ağızlardan birisi de çalışmaya konu edinen Van ağızıdır. Van ağızı; Ağrı,

Artvin merkez ile Şavşat, Ardanuç ve Yusufeli, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Gümüşhane, Hakkâri, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli, Urfa (Birecik ve Halfeti hariç) ağızları ile birlikte Anadolu ağızları sınıflandırılmasında, Doğu Grubu Ağızları arasında değerlendirilmektedir. Bu grubun belli başlı özelliklerinden bazıları; arka damak ünsüzlerinin etkisiyle meydana gelen ünlü kalınlaşmaları (*gelduh*, *evlenmah*, *içmeliyh* vs.), ek ünlülerde meydana gelen yuvarlaklaşmalar (*edersuz*, *çihdum* vs.), arka damak ünsüzü ğ'nın iki ünlü arasında ve hece sonunda korunması (*doğumliyim*, *doğri*, *oldığını* vs.) hece ve kelime sonunda “k>h” değişmesi (*töhdük*, *etmeh*, *bölüh* vs) şeklinde sıralanabilir (Karahana, 2022, ss. 1-67). Van ağızları her ne kadar Türkiye Türkçesi ağızları olarak değerlendirilse de içerisinde birçok Azerbaycan Türkçesi unsuru da barındırmaktadır. Azerbaycan Türkçesi sadece Azerbaycan ve İran’da değil; aynı zamanda Anadolu, Türkistan ve Ortadoğu’nun muhtelif sahalarındaki küçük topluluklarca da konuşulmaktadır. Anadolu’da özellikle Kars, Iğdır ve Van Gölü havzası ile Doğu Anadolu’nun bazı yerleşim yerleri Azerbaycan Türkçesinin etkili olduğu sahalardır (Bulak, 2016: 836). Van ağızları, Van’da yaşayan ve Küresinli Türkleri olarak da bilinen Türk topluluğunun İran’dan Van’a göç etmesiyle birlikte Azerbaycan Türkçesi özelliklerinden sıyrılıp Türkiye Türkçesine yaklaşmıştır. Bu yakınlaşma her geçen gün daha da belirginleşmektedir.

Türkiye Türkçesi ağızları üzerinde deyim çalışmalarından bazıları, Fatih Alkayış ve Mustafa Yılmaz’ın Adıyaman Ağızında Atasözleri ve Deyimler (2013), Süleyman Kaan Yalçın’ın Orta ve Doğu Karadeniz Ağızlarında Görülen Deyimler Üzerine Bir Değerlendirme (2008), Şahap Bulak’ın Van Küresin Ağızında Deyimler (2016), Ömer Güven’in Sivas İli Zara İlçesi Ağızlarında Kullanılan Deyimler Üzerine Bir İnceleme (2016), Muharrem Özden’in Bilecik Ağızında Görülen Deyimler Üzerine Bir İnceleme, Veysi Sevinçli’nin Kuzey Van Yöresi Ağızlarında Deyimler (Adilcevaz – Ahlat – Tatvan -Erciş) (2020), Ayşe Sır’ın Kütahya Merkez Ağızından Derlenen Deyimler İle İlgili Bir İnceleme (2021), Ömer Güven ve Asena Yalnız’ın Oğuzeli Ağızında Kullanılan Deyimler Üzerine Bir İnceleme (2022) adlı çalışmalarıdır. Bu çalışmada Şahap Bulak’ın adı geçen çalışmasında yer alan deyimlere de tesadüf edilmiştir. Ancak tekrar olmaması adına, Bulak’ın çalışmasında bulunanlar çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Bu çalışmada Van ağızından derlenen deyimler ele alınmıştır. Bu deyimlerin tablo üzerinde verilmesi uygun görülmüştür. Tablonun ilk sütununda Van ağızındaki deyim, ikinci sütunda deyim açıklamasına, üçüncü sütunda örneğine, dördüncü sütunda Türkiye Türkçesi yazı dilindeki karşılığına, beşinci sütunda ise ifade etmiş olduğu kavrama yer verilmiştir. Deyimlerin Türkiye Türkçesinde tam karşılığı bulunmadığı zaman, bu durum ilgili tablo satırında “?” işareti ile gösterilmiştir. Ayrıca Van ağızındaki deyimlerin Türkiye Türkçesi yazı dilinde deyim olarak karşılığı bulunmadığı durumda, bunlar “BF” ve “BK” kısaltmalarıyla *birleşik fiil* ya da *birleşik kelimeler*le karşılanmıştır. Kaynakçadan sonra derleme yapılan 8’i kadın olmak üzere 16 kaynak kişinin bilgileri listelenmiştir. Deyimlerin örneği, eğik harflerle ve orijinal hâliyle verildikten sonra bunların günümüz Türkiye Türkçesi yazı diline aktarımı tarafımızca yapılmıştır. Van ağızında derlenen deyimlerin incelemesi aşağıdaki gibidir.

Tablo 1: Van Ağızında Kullanılan Deyimler

VA’daki Deyim	Açıklaması	Örneği	TT’deki Karşılığı	İfade Ettiği Kavram
adamı yah- (İnsanı yakmak)	Birisini kaba, incitici sözlerle üzme, gücendirmek	... yenge hoşdı birden adamı yahê; yiğer yiğer birden adamı yaher “...yenge hoştur; (ama) gizliden adamı yakar; (içinde) biriktirir de biriktirir aniden insanı yakar.” (K: 16)	kalbini kırmak	Hüzün, dert, keder

adamnıñden çıñ- (İnsanlıktan çıkmak)	Toplum, insan içine girmeyip bunlardan uzak yaşamak; oldukça bakımsız olmak, kalmak, saç sakalı birbirine girmek, üst başı perişan halde olmak	<i>Oñkede gelip gétmésız daha adamnıñden çıñmısız</i> “O kadar gelip gitmiyorsunuz (ziyaretlerde bulunmuyorsunuz) artık insanlıktan çıkmışsınız.” (K: 3). <i>Tipine ba sen adamnıñden çıñıt</i> “Tipine bak sen, insanlıktan çıkmış!” (K: 1)	üstü başı dökülmek	Perişanlık, inziva
ağzının usdune koy- (Ağzının üstüne koymak)	Yüzüne yumruk atmak, yumrukla suratına vurmak üzere birisini dövmek	<i>Şeytan diyi bi tene koy ağzının usdine</i> “Şeytan diyor ki ağzının üstüne bir yumruk vur ki!” (K: 26)	yumruk atmak, yumruk indirmek	Vurma, dövme
Allah’ı çağır- (Allah’ı çağırarak)	Yardım etmesi için Allah’a yalvarmak, Allah’a el açmak	<i>Èle oturdım Allah’ımı çağırdım</i> “Öyle oturdum, Allah’ıma yalvardım.” (K: 1)	(Allah’a) el açmak	İmdat, yardım
anabalaye bahme- (Ana yavruya bakmama)	Çok karmaşık, huzursuz bir ortam oluşmak, kimsenin başkasını düşünecek hâli olmamak	<i>Èle bi zamanidè ana balaye bahmèdè</i> “Öyle bir zamandı ki anne çocuğuna bakmıyordu (onunla ilgilenmiyordu).” (K: 12)	ortalık karışmak	Karışıklık, hengâme
başnebi hal gel- / başne bişè / mi şè gel- (Başına bir hâl/şey gelmek)	Kötü, olumsuz bir durumla karşılaşmak, başı belaya girmek	<i>Eye onun başına bi hal gelmediyse men de bişè bilmèyem</i> “Eğer onun başına bir hâl gelmediyse ben de bir şey bilmiyorum!” (K: 6); <i>Başine bi şè gelmañ; yanı diyisen eceba bu nèrde kaldı başine bişè mi şè geldi</i> “Başına bir şey gelmek; yani diyorsun (ki) acaba bu (insan) nerede kaldı, acaba başına bir şey mi geldi?” (K: 1); <i>Başine bi şè gelmañ; yanı diyisen eceba bu nèrde kaldı başine bi şè mi şè geldi</i> “Başına bir şey gelmek; yani diyorsun (ki) acaba bu (insan) nerede kaldı, acaba başına bir şey mi geldi?” (K: 1)	başı belaya girmek	Bela, dert, sıkıntı
bıñ bırañ- / koy- (Bıyık bırakmak)	Bıyıklarını kesmeyip uzamasına izin vermek	<i>Sen gèt ba bıñ bırañıt nece güлмаñ olıt</i> “Sen git bak, (o) bıyık bırakmış nasıl (da) komik olmuş!” (K: 11); <i>Bıra bıñ koysen aslında göcceyh olersen ha</i> “Biraz bıyık bıraksan aslında güzel (yakışıklı) olursun a!” (K: 4)	bıyık bırakmak	Fiziki özellik

birdeñ kağ oriye ~ oriye oti / eyağın eyridé düz koy diyeme- (Buradan kalk oraya otur/ ayağın eğridir düz bırak diyememek)	Fazla öfkeli, asabi birisine en ufak uyarıda dahi bulunamamak, hatasını söyleyememek	<i>Valla bızımkilere diyemésen birdeñ kağ oreye oti</i> “Valla bızımkilere (çocuklara); buradan kalk, oraya otur (dahi) diyemiyorsun” (K: 4); <i>Valla beyfendiye diyemésen eyağın eyridi düz koy</i> “Valla beyfendiye; ayağın eğridir, düz koy (bile) diyemiyorsun.” (K: 4)	barut kesilmek	Öfke, sinir
biyannığ ét- (Bir yanlık etmek)	Evlendirmek	<i>Éle ölmeden bu yétımı de biyannığ édeydım kêsgeydi!</i> “Öyle ölmeden önce şu çocuğu da evlendireydim keşke!” (K: 4)	baş göz etmek, başını bağlamak	Evlilik
boğazıne bağ- (Boğazına bakmak)	Yemesine içmesine özen göstermek, iyi beslenmek, kendini aç bırakmamak	<i>Bira de boğazan bağ; ba nece olmısen</i> “Biraz da boğazına bak; bak nasıl olmuşsun.” (K:4)	boğazına dikkat etmek	Yeme içme
boynıne at- (Boynuna atmak)	Yalan, iftira vs. birisine yüklemek, yapmadığı şeyi yaptı demek, birisi, bir şeyden haberi olmayan kimseye kendi suçunu yüklemek	<i>Boynıne atmak; yanı yalanı başkesine yüihlemağ</i> “Boynuna atmak; yani yalanı başkasına yüklemek.” (K: 3)	üzerine, üstüne atmak	Yalan, iftira
burun turun ét- (Burun turun etmek)	Hoşnut olmadığını, beğenmediğini, razı olmadığını nazlanarak ifade etmek:	<i>Burun turun étme, yanı hoşıne getmiyan şeyleri duyande üztünü eşgite, hoşıne getme, hulkımı sallé, nazlené, bi yere getmeyığ be diyiyığ éle burun turın étdi bize?</i> “Burun turun etme, yani (birisi) hoşına gitmeyen şeyler duyduğu zaman yüzünü ekşitiyor, hoşına gitmiyor, morali bozuk oluyor, nazlanıyor, bir yere gitmiyor muyuz bize karşı yüzünü ekşitiyor demiyor muyuz?” (K: 9)	mırın kırın etmek	Nazlanma; hoşnutsuzluk

cehennem olupgêt- (Cehennem olup gitmek)	Def olup gitmek, ortalıktan kaybolmak, cehennemin dibine gitmek	<i>Bize gelmedi sankı men de ters yaddım cehennem olsun gêtsın!</i> “Bize uğramadı (da) sanki ben de meraktan uyuyamadım; cehennemin dibine gitsin!” (K: 3)	ortadan kaybolmak; cehennemin dibine gitmek	Kaybolma, def olma
cehennemin dibinece! (Cehenne-in dibine kadar!)	Birisine kızgınlık, öfke hâlinde “canı cehenneme, umurumda bile değil!” demek	<i>Vıy cehnemın dibinece küsesen</i> “Vay cehennemin dibine kadar küsesin (umurumda bile değil!)” (K: 3)	cehenneme kadar yolu var!	Defolma; umursamama
cınsı bozuğ (Cinsi bozuk)	Soyu bozuk, soysuz	<i>Ula be cınsı bozuğ, sen demedin me yarın oredeyem</i> “Ulan soysuz, e sen demedin mi ben yarın oradayım!” (K: 11)	sütü bozuk	Küfür, hakaret
dayağ / köteyh vur- (Dayak atmak)	Dayak atmak, dövmek	<i>Bu adam mene nêcedayağhvurêdê. Sen dayağvurmesen? Yoo!</i> “Bu adam bana nasıl (da) dayak atıyordu. Sen dayak atmış mısın? Yo!” (K: 14); <i>Dêdi se ge eve ba men sene nêceköteyhvurêyem</i> “Sen gel eve, bak ben sana nasıl kötek atacağım, dedi.” (K: 14)	dayak atmak	Vurma, kötek
demediğım koyme- (Demediğini bırakmamak)	Her türlü hakareti, kötü sözü çekinmeden, düşünmeden söylemek	<i>Gêçan gün bireye gelmişdê abê, diyi niye evin çatısını vurmemişiz; valla demediğım koymedi bize</i> “Geçen gün abi buraya gelmişti ‘neden evin çatısını vurmamışsınız diyor.’ Valla bize demediğini bırakmadı.” (K: 24)	ağızına geleni söylemek	Hakaret, küfür
demesi êyi ~ êyi deyıl! (Demesi iyi değil!)	Affedersiniz, af buyurunuz, özür dileyerek söze başlıyorum gibi anlamlarda kullanılan bir ifade	<i>Demesi êyi deyıl, yanı men burde güzel bi şe yapmışem, sen kusure bahme, yanniş anneme, afêdersen annemunde</i> “Demesi iyi değil, yani burada güzel bir şey yapmışım, sen kusura bakma, yanlış anlama, affedersin anlamında(dır).” (K: 9)	af buyurun, affınıza sığınarak!	Özür dileme, af dileme
dil usdinde uzun ol- (Dili üstünde uzun olmak)	Birilerinin diline düşmek, hakkında hoş olmayan söylentilere maruz kalmak	<i>Herhın dili usdımızde uzun olmiye</i> “El âlemin diline düşmeyelim.” (K: 3)	dile düşmek	Dile düşme, maruz kalma

düğün ~ düğün / hırdbogge at- (Düğüm atmak, düğümlemek)	Düğüm atmak, düğümlemek	<i>Torbeye hırdbogge aterler mesela, düğün atmağ işde</i> “Mesela torbanın ağzına düğüm atarlar; düğüm atmak işte.” (K: 2); <i>Torbeye hırdbogge aterler mesela, düğün atmağ işde</i> “Mesela torbanın ağzına düğüm atarlar; düğüm atmak işte.” (K: 2)	düğüm atmak	Düğümleme
dünya gör- / görme- (Dünya görmek/ görmek)	Dünya tecrübesi olmak / olmamak, görüp geçirmek / geçirmemek	<i>Adam dünya görüt, bizim kımın kırh tenesını cibinnen çiharar valla</i> “Adam dünya görmüş, bizim gibi kırk tanesini cebinden çıkarır valla!” (K: 4); <i>Diyesen hêş dünya görmiyütdile ya</i> “Sanki hiç dünya görmemişler a!” (K: 3)	gün görmüş	Tecrübe, deneyim; tecrübesizlik, deneyimsizlik
eceleye getir- (Aceleye getirmek)	Bir işi zamanın daralmasını göz önünde bulundurarak hızlıca ve özensizce yapmak, yerine getirmek	<i>Oğkede eceleye getirdim aha bêle oldı</i> “(İşi) o kadar aceleye getirdin (ki) işte (sonuç) böyle oldu.” (K: 12)	aceleye getirmek	Acelecilik
elini üzine vèr- (Elini yüzüne vermek)	Merak ve üzüntü içinde kalmak	<i>Gètdım bahđım elını üzüne vèrt, oturıt</i> “Gittim baktım merak içinde oturmuş.” (K: 1)	merakta kalmak	Merak, hüzn
el at- (El atmak)	Dama, satranç, okey vs. oynamak	<i>Hele gebi el atağ ge</i> “Hele gel (kahvede) bir el (okey) oynayalım gel!” (K: 12)	oyun oynamak (BF)	Oyun
elne düş- (Eline düşmek)	Kötü, acımasız birisinin hükmü, emri altında kalmak	<i>Valla Şaban abènin elne düşmişğ</i> “Valla Şaban abinin eline düşmüşüz.” (K: 24)	zulmüne uğramak, eziyet görmek	Zulüm, eziyet
elinnen darı çihme- (Elinden darı çıkmamak)	Çok cimri, pinti olmak	<i>Elinnen darı çihmemah; yanı çoğ cimridi. Birisi çoğcimrı olande diyile elinnen darı çihmè</i> “Elinden darı çıkmamak; yani çok cimridir. Birisi çok cimri olduğu zaman derler ki elinden darı çıkmıyor.” (K: 3)	günahını vermemek, cebinde akrep olmak	Cimrilik, pintilik

elinnen al- / kurtar- (Elinden almak / kurtarmak)	Elinden kurtarmak, birisini başka birisinden kurtarmak, ona zarar gelmesini önlemek	<i>Meni �le ancak babanın elinnen aldile valla</i> “Beni babamdan ancak kurtardılar”; <i>Allahden Zafer geldi mei oin elinnen kurtardı</i> “Allah’tan Zafer geldi (de) beni onun elinden kurtardı.” (K: 9)	canını kurtarmak	Kurtarma
elinnen kurtul- (Elinden kurtulmak)	Kendi hayatını kurtarmak, ölümden, tehlike vs.den kurtulmak; ip, halat vs. ile tutulan bir şey, bunlardan kurtulup kaçmak, uzaklaşıp gitmek	<i>Allah bızı o zalimin elinen kurtare</i> “Allah bizi o zalimin elinden kurtarsın.” (K: 1)	canını kurtarmak; ipini koparmak	Kurtulma, serbest kalma
emeyh / s�m�yih vur- /sındır- (Emek vermek)	Emek vermek, emeği olmak	<i>Emeyi ge�ma�; yanı oin meim usdumde �o� emeyi var diyisen, mene �o� emeyh vurt de diyile</i> “Emeği geçmek; yani onun üstümde çok emeği var diyorsun, bana emek harcamış da diyorsun (bunun için)” (K: 1); <i>O�kede emeyh sındırdım; bo�ine diyile; bezden de s�m�yih sındırma� diyile</i> “O kadar emek verdim; (ama) boşuna derler; bazen de kemik kırdırmak derler (bunun için)” (K: 3); <i>O�kede emeyh sındırdım; bo�ine diyile; bezden de s�m�yih sındırma� diyile</i> “O kadar emek verdim; (ama) boşuna derler; bazen de kemik kırdırmak derler (bunun için.)” (K: 3)	emek vermek	Emek, çaba
eyağe ka�-/ kaldır- (Ayağa kalkmak/kaldırma)	Aniden (�zellikle öfkeden) yerinden kalkmak, kaldırmak, birisine vurmak için ya da onu dövmek için yerinden fırlamak, fırlamasına sebep olmak	<i>Valla �le eyağe ka�sem seni perişan �decam</i> “Valla �yle ayağa kalkarsam seni perişan ederim! (K: 4); <i>Ba meni eyeğe kaldırma ha</i> “Bak beni yerimden kaldırma a!” (K: 9)	ayağa fırlamak	öfke, hızlı olma

eyağını öp- (Ayağını öpmek)	Aşırı saygı, hürmet göstermek	<i>Ananın günde on kere eyağını öpün</i> “Günde on kere ananın ayağını öpün.” (K: 3)	saygı göstermek	Saygı, hürmet
eyranım / yoğurdım eşgidi deme-	Hatasını, yanlışını inatla kabul etmemek	<i>Hêşkım eyranım eşkidi demez</i> “Hiç kimse ayranım ekşidir demez (ben kötüyüm demez)” (K: 15); <i>Hêş bi adam diyer meim yoğurdım eşkide</i> “Bir insan, hiç der mi benim yoğurdum ekşidir?” (K: 4)	Nuh deyip, peygamber dememek	Hata, inat
ezan vèr- (Ezan vermek)	Ezan okumak	<i>Gèt sen de taylerin kımın ezan vèr da</i> “Git sen de yaşlıların gibi, ezan oku a!” (K: 4)	?	Ezan
gemide oturup gemicinin gözünü çıkar- (Gemide oturup gemicinin gözünü çıkarmak)	Birisinin himayesi, koruması altında kalıp ona zorluk çıkartmak, nankörlük etmek	<i>Gemide otirè gemicinin gözünü çıkarè; yani ba men size gelmişem size zorluğ çıkarèyem ha</i> “Gemide oturup gemicinin gözünü çıkarmak; yani, bak; ben size gelmişim size zorluk çıkartıyorum a.” (K: 9)	zorluk çıkarmak	Zorluk çıkarma, nankörlük
gêtdih kede gêt- (Gittiği kadar gitmek)	Ucu bucağı olmamak, bir sona ulaşmamak	<i>Gêtdih kede gêtmağ; yani üçü bucağı olmiyan</i> “Gittiği kadar gitmek; yani (bir şeyin) ucu bucağı olmamak.” (K: 9)	ccu bucağı olmamak / görünmemek	Sınırsızlık
ketvèr- (Kat vermek)	Birisini haklı olduğuna inandırıp kışkırtmak, böyle yaparak ona haklı olduğunu hissettirmek ve bu kişi, bundan cesaret alıp herhangi bir meselede daha da ileri gitmek	<i>Sen de bine ket vèrme ya</i> “Sen de buna haklı olduğuna inandırma ya!” (K: 9)	cesaret vermek	Cesaret, ileri gitme
qırnı¹ kımın ~ gıbı yapış (Kene gibi yapışmak)	Bir şeyi yapmakta, yerine getirmekte oldukça ısrarcı davranmak	<i>Ula ba nèce qırnı kımın yapışit mirat</i> “Ulan bak (hele) nasıl da kene yapışmış sahipsiz (kalası)!” (K: 4)	peşini bırakmamak, yakasına asılmak	Israr, inat

¹ DS’de Sivas kaydıyla kelimenin *gırni* şekli; Erzincan ve Van kaydıyla da *kırnı / kırmı* “kene” şekilleri geçmektedir (DS III-IV, 2019, s. 2061a/2836b).

gözü kimseyi görme- (Gözü kimseyi görmemek)	Kimseyle görüşmemek, sakın bir hayat yaşamak	<i>Buresı huzurlıdı; yanı gözün kimseyi görmé</i> “Burası huzurludur; yanı gözün kimseyi görmüyor.” (K: 9)	inzivaya çekilmek	İnziva
gözünün içinden vur- (Gözünün içinden vurmak)	Haksızlığının, zulmünün cezasını bulmak	<i>Allah kebil etmez, vurer adamın gözlenin içinnen valla</i> “Allah kabul etmez, vurur insanın gözlerini içinden.” (K:4)	belasını bulmak	Ceza, bela
gözünün kabağını gel- (Gözünün önüne gelmek)	Hayal görmek, tasarlamak, düşüncede canlanmak	<i>Ne zaman rehmetdih gözünün kabağıne gelse mene bilmeyem ne olé</i> “Rahmetli ne zaman gözümün önüne gelse bana (kötü anlamda) ne olduğunu bilmiyorum.” (K: 3)	gözünün önüne gelmek	Hayal, tasavvur
gözü onun binin namusunda/ o yan bu yande ol- (Gözü onun bunun kapısında / o yan bu yanda olmak)	Başkasının mahremine namusuna kötü gözle bakmak	<i>Yanı başkesının qarısına kızine kötü göznen bahé</i> “Yanı (herhangi birisi) başkasının karısına, kızına kötü gözle bakıyor” (K: 1); <i>İtin yaşine gelit hele de gözü orde birdedi ya</i> “Yaşlanmış hâlâ da gözü dışarılarında(başkalarının namusuna bakıyor).” (K: 4)	kötü gözle bakmak	Kötü bakış
gözle kerer- (Gözleri kararmak)	Tansiyon, açlık vs.den ötürü başı dönmek	<i>Tansiyonum üsgelande gözleim kereré</i> “Tansiyonum yükseldiği zaman gözlerim kararıyor.” (K: 3)	başı dönmek	Rahatsızlık
gülmağı gel- / tut- (Gülmesi gelmek)	Gülme hissi oluşmak, gülmek zorunda hissetmek	<i>Gülmağı gelmağ; yanı gülände diyile;gülmağ tutmağ de diyiyih</i> “Gülmesi gelmek; yanı gülüyorsun (gülme hissi oluşuyor); (bunun için) gülmek tutmak da diyorlar.” (K: 13)	(birine veya bir şeye) hâkim olmak (BF)	Hâkim olma
hava düş- (Hava düşmek)	Hava soğukken ısınmaya, ılmaya başlamak	<i>Hava bira düşdı ba; hadı kağ gidağ</i> “Hava biraz ısındı bak; hadi kalk gidelim!” (K: 4)	?	Isınma, ılıma
hava tut- (Hava tutmak)	Hava, gökyüzü bulutlarla kaplanmak, örtülmek	yine kar yağacak.” (K: 15)	hava kapanmak	Bulutlanma
hekkını kaldır- (Hakkını kaybetmek)	kendisine ait olan bir şeyden artık mahrum kalmak	<i>Daha dedüle kadınnein o hekkını kaldırın</i> “Artık, kadınların o hakkını kaldırın, dediler.” (K: 7)	hakkını kaybetmek	Hak

h�er v�erme- (Hayır vermemek)	Uğur getirmemek, uğurlu gelmemek, kötü şeylere sebebiyet vermek	<i>Ne zaman yuħume gelse men hesde ol�yem; satan mene h�ş h�r vermez ki o</i> “Ne zaman uykuma (rüyama) gelse ben hasta oluyorum. Zaten bana hiç uğur getirmez ki o.” (K:3)	hayır görmemek	Hayır, fayda, yarar
h�ş biy �rde görünme- (Hiçbir yerde görünmemek)	Verdiği emeklere, gösterdiği çabalara karşılık nankörlükle karşılaşmak, saygı hak ettiği yerde saygısızlıkla karşılaşmak	<i>�tdım �tmedım h�ş yerde görünmedi; ele yerinnen dur�dı tuvalete sışm�dı babamın görüne sı�dı</i> “(O kadar hizmet) ettim çabaladım; (ama) hiç karşılığını görmedim; öyle ikide bir babamın mezarına küfrediyordu.” (K:1)	nankörlük g�r�mek, nankörlük etmek (BF)	Nankörlük, vefasızlık
hetim getir / y�ndir- (Hatim indirmek)	Kur’an’ı baştan sona okumak, hatim indirmek	<i>Me bıdı kaş kerede hetim getr�yem, her birsinde de size duva �deyem</i> “Ben bu ka defadır Kur’an’ı hatmediyorum, her defasında da size dua ediyorum.” (K: 1); <i>Ele hetim y�ndirande �lmişleze de bağişleyın</i> “�yle Kur’an’ı hatmettiğiniz zaman �lm�şlerinize de bağişlayın.” (K: 25)	hatim indirmek	Kur’an
hoşluğ görme- / gün �zı görme- (Hoşluk / gün yüzü görmemek)	Kötü şartlarda yaşam sürdürmek	<i>O k�lbaş de evlenannedi h�ş bi hoşluğ görmedi; yani gün �zı g�rmemahdı</i> “O zavallı da evlendiğinden beri hiçbir hoşluk görmedi; (bu) yani yüzü gülmemek demektir.” (K:3)	yüzü gülmemek	Dert, acı, keder
ii olme- (ii olmamak)	Yaşlılık, hastalık vs. ile kendisini çok bitkin, yorgun hissetmek	<i>Diyesen h�ş iim yoħdı</i> “Sanki iim geçmiş.” (K: 3)	ii geçmek	Yorgunluk, bitkinlik
iřemaęı² gel- (işeyeceği gelmek)	işi gelmek, işeme gereksinimi duymak:	<i>işemağı gelmah; yani idrale gid�</i> “işemeği gelmek; yani (bir insan) (işini yapmak için) idrara gidiyor.” (K: 1)	işi gelmek	işi, işeme
itın yaşine gel- (Köpeğin yaşına gelmek)	Yaşlanmak, ihtiyarlamak	<i>Itın yaşine gelit hele de g�zı orde birdedi ya</i> “Yaşlanmış hâlâ da gözü dışarılarda (başkalarının namusuna bakıyor).” (K: 4)	yaşını başını almak	Yaşlılık, ihtiyarlık

² Burada, işi yerine işemah kullanılması dikkat çekicidir. Bu duruma (bkz.) g lmağı gel- “gülme hissi gelmek”, y mağı gelme- “yeme hissi olmamak” deyimlerinde de rastlanmaktadır; özellikle gel- fiilinden önce karşılaşılması dikkate değerdir.

iyiliği dohan- (İyiliği dokunmak)	Faydası, yararı olmak	<i>Dayının bize okkede iyiliği dohanıt</i> “Dayının bize o kadar iyiliği dokunmuş (ki)...” (K:4)	iyiliği dokunmak	İyilik, yarar, fayda
kan çih- (Kan çıkmak)	Cinayetle sonuçlanmak, adam öldürülmek	<i>Valla o zaman kan çihër</i> “Valla o zaman kan çıkar.” (K: 8)	kan olmak	Cinayet, katletme
kan ét- (Kan etmek)	Adam öldürmek	<i>Mesela birbirinin evine getmiyande biri diyi niye kan étmişî bızden küsüt</i> “Mesela birbirinin evine gidilmediği zaman birisi; niye aramızda kan davası mı var bizden küsmüş (bize gelmiyor), der.” (K: 1)	kan akmak	Ölüm, öldürme
kanın içinde koy- / bira- (Kanın içinde bırakmak)	Öldüresiye dövmek, vurmak	<i>Valla gelsem seni kanın içinde koyecam!</i> “Valla gelirse seni çok fena döverim!” (K: 27)	kana bulamak, boyamak, bulatmak	Dövme, vurma
kapı kapiye (otur-) [Kapı kapıya (oturmak)]	Komşular evleri karşılıklı olmak, karşı karşıya oturmak	<i>He he êle kapı kapiyeyîh onnen</i> “Evet evet, öyle kapı bir komşuyuz onunla.” (K: 3)	kapı bir komşu olmak	Komşuluk
kedir / kedirimi tut- (Kadrini tutmak)	Saygı, hürmet göstermek, değer vermek	<i>Ne olurse olsun babazın kedirimi tutun</i> “Ne olursa olsun babanızın değerini bilin.” (K:5)	kadrini bilmek	kadir, değer, kıymet
künde³ salmak (Künd e yapmak)	Hamuru ekmek yapmak üzere topak hâline getirmek	<i>Eymeyh yapande önce künde salerîh</i> “Ekmek yaptığımız zaman önce künde yaparız.” (K: 1)	?	Ekmek yapma
kör cahil (Kör cahil)	Çok cahil kalmış, hiçbir şey bilmeyen, hiçbir şeyden anlamayan kimse	<i>Ya câhil bêle câhil? Kör câhil kör</i> “Ya hu cahil böyle (mi) cahil? Kör cahil, kör!” (K:16) öğrendim (ki) biz kör ceviz diyoruz; onlar ise çetin ceviz diyorlarmış.” (K: 4)	(çok) cahil kalmak	Cehalet, cahillik
kör ceviz (Kör ceviz)	Çetin ceviz	<i>Kör ceviz, yanı açılmıyan ceviz ha!</i> “Kör ceviz, yani açılmayan ceviz.” (K: 4)	çetinceviz (BK)	Nitelik, özellik

³ *Derleme Sözlüğü*'nde, *künde ~ künd* şekillerinde geçen kelime “ekmek yapmak için ayrılan hamur topağı” (2019, s. 3038) anlamında geçmektedir; ancak tanıklar arasında Van'a yer verilmemiştir. Van da, söz konusu deyimde de görüleceği üzere, bu tanıklar arasında gösterilebilir.

kurane el bas- / vur- (Kur'an'a el basmak / vurmak)	Kur'an üzerine yemin etmek	<i>Bahdım kurannere el basé men de inandım, ne bilim yalan diyi</i> "Baktım (ki) Kur'an'a el basıyor ben de inandım; yalan söylediğini nereden bileyim?" (K: 6)	yemin etmek (BF)	Yemin
laf sahlème- (Laf saklamamak)	Sırrı, kendisine söylenen bir sözü herkese söylemek	<i>Hêş laf sahlémésen ya</i> "Hiç laf saklamıyorsun ya!" (K: 9).	sır vermek, sızdırmak	Sır
merağe sal- / düşür- (Meraka salmak)	Meraklandırma, merak düşürmek	<i>Gider gêtmez menî are ha; meî merağe salme</i> "(Oraya) gider gitmez beni ara a; beni merakta bırakma!" (K: 8)	merakta bırakmak, merak sokmak	Merak
merağî gêt- (Merakı gitmek)	Merak ettiği şeyi öğrenip rahatlamak	<i>Bi şey örenmah isdiyande, örenande diyisen merağın gêtî</i> "(Birisini) bir şey öğrenmek istediği zaman (ve) öğrendiğinde 'merakın gitti mi?' dersin." (K: 9)	merakını yenmek	Merak
mirat kal- / miratekal- (Miras / mirasa kalmak)	Sahibi ölüp malı, varlığı bir başkasına kalmak	<i>Mirate kalsın; yanî sahabî ölsin êle kalsın</i> "Mirata kalsın; yani sahibi ölsün (o da) öyle (ortada kalsın) (demek)." (K: 9) <i>Senî mirate kalesen gede!</i> "Sahipsiz kalasın çocuk!" (K:3)	canı çıkmak	Ölüm
namazını gêtir ~ gêtirt- / gêtirt- ~ gêtirtme- (Namazını geçirtmek / geçirtmemek)	Namaz ibadetini sürekli eda etmek / etmemek	<i>Bir tene namazını gêtirtmez</i> "Bir tane namazını erteye bırakmaz." (K: 3) <i>O êle ha namazını gêtirer</i> "O, öyle durmadan namazlarını erteler." (K: 8)	namazını kılmak/kılma mak (BF)	Namaz
namazı gêt- (Namazı geçirmek)	Namaz vaktinde namazını eda etmemek	<i>Okkede konışdı namazı gêtî</i> "O kadar konuştu ki namaz vakti geçti." (K: 2)	(namazını) eda etmemek (BF), yerine getirmemek	Namaz
nefesî dey- (Nefesi değmek)	Nazarı, gözü değmek	<i>Nezer deyande diyile nefesî deyî</i> "Nazar değdiği zaman, nefesi değmiş, derler." (K: 3)	Nazar, göz değmek	Nazar
ne üçü ne bucağı ol- (Ne ucu ne bucağı olmak)	Sınırsız, başı sonu olmamak	<i>Sen gêt bahçeye ba; ne üçü var ne bucağı var</i> "Sen git bahçeye bak; ne ucu ne bucağı var." (K: 3)	ucu bucağı yok/kayıp	Sınır, hudut

niyaran⁴ ol- (Niyaran olmak)	Merak, özlem, beklenti vs. içinde huzursuzca beklemek, merak etmek, meraktan yanıp tutuşmak, gözü yolda olmak, kalmak	<i>Niyaran oldum; yani mesela bu nêrde kaldı çoḥ merak êtdum, niyaran oldum</i> “Niyaran odum; yani mesela ‘bu nerede kaldı, çok merak ettim, niyaran oldum’ (diyoruz).” (K: 1)	Merakta kalmak, gözü yolda	Merak, beklenti
eli armut topleme- (<i>Eli armut mu toplamamak</i>)	Birisi bir şey yapıyorsa diğeri de boş durmamak, karşılıksız kalmamak, mukabele etmek	<i>Geleca menı vure! Niye meim elim armut topliyi babam</i> “Gelip beni mi dövecek! Niye benim elim armut mu topluyor babam (ben de karşılık veririm!)” (K: 10)	boş durmamak	karşılık, mukabele
ode ser- (<i>Oda sermek</i>)	Düğüne az bir zaman kala gelinlerin odasını düzenlemek, gelin odasındaki eşyaları yerleştirmek	<i>Gelmne ode serê</i> “Gelini için odayı düzenliyor.” (K: 15)	?	Düğün, evlilik
o günnen bu yane (<i>O günden bu tarafa</i>)	O gün bugündür, o günden beridir	<i>Bilmeyem o günnen bu yane sene ne olıt</i> “Sana o günden beridir ne olmuş, bilmiyorum.” (K: 16)	o gün bugündür	zaman, vakit
pasde / pahlava aş- (<i>Pasta / baklava açmak</i>)	Pasta ya da baklava yapmak	<i>Bi sini pahlava aşmişem</i> “Bir sini baklava yapmışım” (K: 9); <i>Bayreme pasde açecağ</i> “Bayram için pasta yapacağız.” (K: 6)	baklava açmak	Yemek
ölümüne vur- (<i>Ölümüne vurma</i>)	Birisini acımasızca, öldürürcesine vurma, dövme	<i>Zalım oğlı zalım ölümüne vurê ya</i> “Zalim oğlu zalim ölümüne vuruyor ya!” (K: 24)	?	Dövme, vurma
renği tutıl- (<i>Renği tutulmak</i>)	Renği solmak, başka bir renk almak	<i>Dêdim abê o kuran bu şerbetın rengiêle tutılı</i> “Dedim: Abi Kur’an(üzerine yemin olsun ki) bu şerbetin rengi öyle tutulmuş.” (K: 6)	renği atmak	Renk

⁴ *Niyaran* kelimesinin Farsça *nigeran* “bakan; seyreden” kelimesinden geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim deyim anlamı *merak etmek, merakta kalmaktır*. Merakta kalan; beklenti içinde olandır, yani gözü yoldadır, yol gözleyen, merakla yola bakan kimsedir.

rehetdih bat- (Rahatlık batmak)	Huzurlu bir hayatı, refah içinde bir yaşamı kendisine zehir etmek, güzellikler içindeyken bunların değerini bilmemek	<i>Ula rehetdih baté ha; be dène bu pare sizin neyize yètmé</i> “Ulan rahatlık batıyor a; e bu para sizin neyinize yetmiyor söyle!” (K: 7)	?	Değerini, kıymetini bilmeme
sahap çih- (Sahip çıkmak)	Sahip çıkmak, kendisinin olduğunu iddia etmek; koruyup gözetmek; arka çıkmak, destek olmak	<i>Bu zemiye o sahap çihüt</i> “Bu tarlaya o sahip çıkmış.” (K: 7) <i>Herhın içinde kardaşan sahap çih</i> “Milletin içinde kardeşini himaye et!” (K: 4)	sahip çıkmak	Sahiplik, iyelik
sahapsız koy- / bira- (Sahipsiz koymak / bırakmak)	Korumasız, hamisiz bırakmak, kimsesiz bırakmak, korumasız bırakmak; göz kulak olmamak	<i>Anazı sahapsız koymeyin</i> “Ananızı sahipsiz bırakmayın.” (K: 3)	sahip çıkmamak	Sahiplik, iyelik
sekarete⁵ düş- (Sekarete düşmek)	Ölüm durumunda olmak, ölmek üzere olmak	<i>Daha sekarete düştü</i> “Artık ölüm hâlidir.” (K:1)	ölüm döşeginde olmak	Ölüm
suretine çirp- / çal- (Suratına çarpmak)	Bir şeyi yüzüne fırlatmak, yüzüne çarpmak	<i>Mesela birine borcın olé ya; o çoğ isdiyande diyisen götü bu pareyi suretine çirp</i> “Mesela birisine borcun oluyor ya; o çok isteyince (borcunu) (sen); bu parayı götür (de) yüzüne çarp, diyorsun.” (K: 1). <i>Bine bız suretine çalmağ de diyiyih</i> “Biz buna suratına çalmak da diyoruz.” (K: 2)	(bir şeyi) yüzüne çarpmak	Tepki, karşılık
süt paresi (Süt parası)	Başlık parası	<i>Süt paresi almağ heram deyil ké</i> “Başlık parası almak haram değil ki!” (K: 3)	başlık parası (BK)	Evlilik
şab at- (Şap atmak)	Zemine, yere beton döküp düzeltmek	<i>Şab atmağ; yanı yère beton döşemağ</i> “Şap atmak; yani yere beton döşemek.” (K: 4)	?	İş

⁵ DS’de bu kelime “ölüm durumunda” anlamıyla geçmektedir (DS V, 2019, s. 3569b). DS’de -bu deyimde de görüldüğü üzere- Van da tanık olarak gösterilebilir.

tavan vur- (Tavan vurmak)	Tavana kontrplak ile kaplamak, tavana kontrplak döşemek	<i>Leman yenge yaz boyı birde oleca; çünkü L yenge evi temizliyè, tavan vureca, dabanvureca...</i> “Leman yenge yaz boyunca burada olacak; çünkü tavan vuracak, taban vuracak...” (K: 14); <i>Tavan vurmağ; yani tavane kontepileyh döşemağ</i> “Tavan vurmak; yani tavana kontrplak döşemek.” (K:1)	?	İş
tendir kârle- (Tandır yakmak)	Tandırı yakmak, ateşlemek	<i>Hamur yapèsen ya diyisen gidim bi tendırı kârliyim; yani tendırı yahım, alav atım</i> “Hamur yapıyorsun ya, diyorsun (ki) gideyim tandırı yakarım; yani tandırı ateşleyeyim, ateş yakayım.” (K:1)	?	İş
tersinnen kağ- (Tersinden kalkmak)	Huzursuz olmak, morali bozuk olmak	<i>Gène sene ne olit; tersinnen kağmisen</i> “Yine sana ne olmuş; tersinden mi uyanmışsın!” (K: 1).	morali bozulmak	Ruh hâli, moral
ters / tersinne yat- (Ters / Tersinden yatmak)	Meraktan, huzursuzluktan dolayı iyi bir şekilde uyuyamamak	<i>Se mennen küsdün èle sankı men de ters yatecam ha</i> “Sen benden küstün; öyle sanki ben de rahat uyuyamayacağım!” (K: 3)	gözü uyku tutmamak	Uyku, uyuma
usdinde ~ usdunde emeyi ol- (Üstünde emeği olmak)	Birisine emek vermek, emek harcamak, üzerinde hakkı olmak	<i>Valla ananın bizim usdımızde çoğ emeyi var</i> “Valla ananın üzerimizde çok emeği var.” (K: 24)	üstünde hakkı olmak	Emek, hak
üzüne ~üzüne kapat- (Yüzüne kapatmak)	Kapıyı, özellikle telefonu suratına kapatmak, telefonda konuşurken karşı tarafın konuşması bitmeden telefon kapatılmak	<i>Èle konişe konişe telefonu tıh üzüme kapattı</i> “Öyle konuşa konuşa telefonu tık (diye) yüzüme kapattı.” (K: 4)	?	Saygı, edep
yahıp yandır- (Yakıp yandırmak)	Üzmek, dert vermek	<i>Bi iki lafnen meni yahdı yandırdı</i> “Bir iki lafla beni yakıp kül etti.” (K: 3)	kalbini kırmak	Dert, sıkıntı, hüzün
yanniş kelme kullan- (Yanlış kelime kullanmak)	Uygunsuz, hatalı, haksız bir söz söylemek	<i>Ba orde yanniş kelme kullandın; seni baldızlığden reddederem!</i> “Bak, orada hatalı konuştun; seni baldız olmaktan çıkarırım!” (K: 14)	ağızdan çıkamı kulağı duymamak	Hata, yanlış

yatah döşseyh/ yér yatah yat- (Yatak döşek / yer yatak yatmak)	Çok ağır hasta olup sürekli yatakta kalmak, ayağa kalkacak hâli olmamak	<i>Yér yatah yatmaḥ; yanı okḫede hesdedı yér yatah yatıt, yatah döşseyh yatıt</i> “Yer yatak yatmak; yani o kadar hastadır (ki) yer yatak yatıyor, yatak döşek yatıyor.” (K: 1).	hasta düşmek, döşeğe, yatağa düşmek	Hastalık, rahatsızlık
yediğini çıhar- (Yediğini çıkarmak)	Kusmak	<i>Külbaş éle aḫşam yediğini de hammı çıhardı</i> “Zavallı (çocuk) öyle akşam yediğini de çıkardı (kustu).” (K: 6)	?	Rahatsızlık
yemağı gelme- (Yemesi gelmemek)	İştahı olmamak, yemek için bir his oluşmamak	<i>Hêş yemağım gelme; ama bi tike yiyecam</i> “Hiç iştahım yok; ama bir parça (yemek, ekme)k) yiyeyeğim.” (K: 6)	İştahı yerinde olmak	İştah
işdahı al- /alme- (İştahı almak / almamak)	Yeme isteği olmak / olmamak	<i>Hêş işdahım almê, biraḥ aparım evde yım</i> “Hiş iştahım yok, bırak götüreyim evde yiyeyim.” (K: 3)	İştahı yerinde olmamak	İştah
yemin iş- (Yemin içmek)	Yemin etmek, ant içmek	<i>O Allah’ın adı; yanı yemin içesen ya. Birisi sene inanmiyande diyisen o Allah’ın adı</i> “O Allah’ın adı; yani yemin ediyorsun ya. Birisi sana inanmadığı zaman ‘o Allah’ın adı’ diyorsun.” (K: 1)	Ant içmek	Yemin, ant
yère vur- (yere vurmak)	Nazar değdirmek	<i>Kimseye deme ha, seni yère vurerler valla</i> “Kimseye söyleme a, sana nazar değer (yoksa).” (K: 3)	nazar göz değmek	Nazar
yérinnen dur- (Yerinden kalkmak)	Ayağa kalkmak, harekete geçmek	<i>Étdım étmedım hêş yérde görünmedı; éle yérinnen durêde tuvalete sışmêdı babamın görüne sıçêdı</i> “(O kadar hizmet) ettim çaladım; (ama) hiç karşılığını görmedim; öyle ikide bir babamın mezarına küfrediyordu.” (K:1)	harekete geçmek	İş, hareket
yuḫusine gel- / gir- (Uykusuna gelmek / girmek)	Birisini, bir şeyi rüyasında görmek	<i>Ne zaman yuḫume gelse men hesde olêyem. Satan mene hêş hêr vermez kı o</i> “Ne zaman uykuma (rüyama) gelse ben hasta oluyorum. Zaten bana hiç uğur getirmez ki o” (K:3); <i>Yuḫusine balıḥ gıran biri mutlu oler</i> “Rüyasında balık gören birisi mutlu olacak (demektir).” (K: 2)	rüyasına girmek	Rüya, uyku
zıḥ / mıt dur-	Herhangi bir durum, söz,	<i>Me one cevabını vèrande éle zıḥ durdı; ... he bız mıt dur</i>	put gibi (durmak)	Durum, hâl

(Zınc/Put
Durmak)davranış vs.
karşısında
şaşkınlık,
heyecan, korku
ile donup
kalmak*mağ de diyiyih* “Ben ona
cevap verdiğimde öyle
kalakaldı” (K: 6).

Sonuç

Deyimler, az sözle çok şey anlatmakta başvurulan kelime gruplarıdır. Deyimi oluşturan kelimeler genellikle gerçek anlamından sıyrılıp mecaz bir anlama bürünür. Kalıplaşmış olma özelliği deyimlerin dilde uzun süre değişmeden kullanımını sağlamıştır. İfade edilişindeki rahatlık, anlama renk, canlılık ve çekicilik katma gibi özellikleri onların kullanımını yaygınlaştıran özellikler arasındadır.

Türkçenin deyim bakımından ne kadar zengin bir dil olduğu, ilk yazılı ürünlerinden itibaren bilinen bir özelliktir. Mesela Orhon Yazıtlarında *atı küsü yok bolmak* “adı sanı yok olmak”, *közi kaşı yablakbolmak* “aşırı yas tutmaktan dolayı hâli perişan olmak, saç başı yolunmak” gibi deyimlere tesadüf edilmektedir. Bu deyimlere, daha sonraki Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezm Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Batı Türkçesinde de zengin kullanımıyla rastlanmaktadır. Bugün sadece Türkiye Türkçesindeki deyimlere bakıldığında bile bu ifadelerin haklılığı ortaya çıkmaktadır. Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan *Türkçe Sözlük*’te tespit edilen deyim sayısı 11.209’dur. Tabii burada sözlüğe girmemiş deyimlerin de var olduğu hesaba katılınca bu sayının daha fazla olabileceği ortadadır. Türkiye Türkçesi sadece yazı dilindeki deyimleriyle değil ağızlarında kullanılan zengin deyim varlığıyla da dikkat çekicidir. Bu ağızlarda kullanılan deyimler, bazen bünyesinde bulundukları ilginç kelimeleri ile dile sundukları katkıyla da önem arz etmektedirler. Mesela bu çalışmaya konu edilen Van ağzındaki *niyaran olmak* “merak, beklenti içinde olmak, kalmak” deyiminde geçen *niyaran* kelimesine ne Türkiye Türkçesi yazı dilinde ne *Derleme Sözlüğü*’nde ne de *Tarama Sözlüğü*’nde rastlanmaktadır. Bu kelimenin anlam ve ses özellikleri dikkate alındığı zaman, Farsçadaki *nigeran* “bakan, seyreden” kelimesinden geldiği anlaşılmaktadır; nitekim birisini merak eden, onun yolunu gözleyen bir kimse ona “bakan” onu “seyreden” kimsedir. Van ağzının Farsça kelimelere aşinalığı başka örneklerde de görülmektedir: *desdihan / desdirhan* “bohça, el sofrası” (<dest “el”+ han “sofra”), *hekendaz* “tandırdaki külü çıkarmaya yarayan kürek”, *delav / derav* “suyun akışını engellemek için kanallarda bulunan küçük kapı” (der “kapı”+av(<ab) “su”, *aftafa* “ibrik” (af (<ab) “su”+ tafa“ava”<tabe)”) gibi örneklerden bunlardan sadece birkaçıdır. Yine Van ağzında yukarıdaki deyimler arasında ele alınan *merağe salmağ* “merakta bırakmak” deyimindeki *sal-* “düşürmek, bırakmak” fiiline bu anlamlarıyla Türkiye Türkçesi yazı dilinde rastlanmaz; ancak söz konusu fiil Azerbaycan Türkçesinde oldukça sık kullanılan bir kelimedir. Yine söz konusu ağızda geçen *ketvërmağ* “birisini haklı olduğuna inandırıp kışkırtmak, böyle yaparak ona haklı olduğunu hissettirmek ve bu kişi, bundan cesaret alıp herhangi bir meselede daha da ileri gitmek” deyimine aynı şekil ve paralel anlamlarda Azerbaycan Türkçesinde tesadüf edilmektedir. Bunlar Van ağzının Azerbaycan Türkçesiyle olan ilişkisini gösteren verilerden sadece iki örneği teşkil etmektedir. Yalnız bu özellikler bile Van ağzı özelinde diğer ağızların, Türkçenin kelime hazinesine sundukları katkıyı ortaya koymaya yetmektedir.

Çalışmada Van ağzındaki deyimler ele alınmıştır. Bu deyimlere dikkat edilirse genelde Türkiye Türkçesi yazı dilinde rastlanmayanlardan oluşmaktadır. Sayısı 125’i bulan bu deyimler, birçok kavramın ifadesini içermektedir, bunlar; dert, keder, hüzn, perişanlık, inzivaya çekilme, vurma, dövme, imdat, yardım, karışıklık, hengâme, fiziki özellikler, öfke, sinir, evlilik, yeme içme, yalan, iftira, nazlanma, hoşnutsuzluk, kaybetme, defolma, küfür, hakaret etme, özür ve af dileme, dile düşme, maruz kalma, tecrübe-tecrübesizlik, deneyim-

deneyimsizlik, acelecilik, merak etme, oyun, zulüm, eziyet, kurtarma, kurtulma, kurtarıma, emek, çaba, zorluk ya da mesele çıkarma, cesaret, ileri gitme, ısrar, inat, yarar, fayda, yemin, hayal/tasavvur etme, kötü bakış, rahatsızlık, hâkim olma, hava durumu, hak, Kur'an, yorgunluk, bitkinlik, çiş, işeme, ölüm, katletme, iyilik, komşuluk, cehalet, namaz, nazar, sınır, karşılık, mukabele, düğün, evlilik, zaman, renk, değer, kıymet, sahiplik, iş, moral, hastalık, rahatsızlık, iştah, rüya ve uykudur. Çalışmada deyimlerin Türkiye Türkçesi yazı dilindeki deyimlerle açıklanabildiği görülmektedir; ancak bazı deyimler birleşik fiille karşılanmıştır: *El atmağ* “Dama, satranç, okey vs. oynamak”, *gülmağ gel-/tut-* “gülme hissi oluşmak, gülmek zorunda hissetmek”, *hêşbi yêrde görinmemah* “verdiği emeklere, gösterdiği çabalara karşılık nankörlükle karşılaşmak, saygı hak ettiği yerde saygısızlıkla karşılaşmak”, *kurane el basmağ* “Kur'an üzerine yemin etmek”, *namazı gêşmağ* “namaz vaktinde namazını eda etmemek”. Bazı deyimler ise birleşik kelime ile karşılanmıştır: *kör cevız* “çetin ceviz”, *süt paresı* “başlık parası” gibi. Bazı deyimlerin ise Türkiye Türkçesi yazı dilinde karşılıklarına rastlanmamıştır: *Ezan vërmağ* “ezan okumak”, *hava düşmek* “hava soğukken ısınmaya, ılımaya başlamak”, *kınde salmağ* “Hamuru ekmek yapmak üzere toprak hâline getirmek”, *ode sermağ* “Düğüne az bir zaman kala gelinlerin odasını düzenlemek, gelin odasındaki eşyaları yerleştirmek”, *ölümüne vurmağ* “öldüresiye dövmek”, *yêdiğini çiharmağ* “kusmak”, *üzine kapatmağ* “kapı ve özellikle telefonu yüzüne çarpmak, kapatmak”, *tendirkâllemah* “tandır ateşlemek, yakmak”, *şabatmağ* “Zemine, yere beton döküp düzeltmek”, *tavan vurmağ* “tavanı kontrplakla kaplamak”, *rehetdih batmağ* “huzurlu bir hayatı, refah içinde bir yaşamı kendisine zehir etmek, güzellikler içindeyken bunların değerini bilmemek” deyimleri bunlar arasında sayılabilir.

Ağızlar bir dil binasının temel sütunu olan yazı dilinin yanında küçük sütunlar gibidir. Bu dil binasının yükünü bütün sütunlar yüklenmeli. Temel sütunun sarsılmaya başladığı zaman bu sütunlar devreye girebilecek pozisyonda olmalı. Ayrıca ağızların genellikle ses, şekil bilgisi gibi yönlerden incelendiği; deyimlerin ise nispeten saha az rağbet gördüğü bir gerçektir. Deyimlerin de benzer şekilde ele alınıp incelenmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Aksan, D. (2014). *Türkçenin zenginlikleri incelikleri* (4. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Alibekiroğlu, S. (2014). Türkiye Türkçesinde yarı yardımcı fiiller. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, s. 6, ss. 1140-1147.
- Alibekiroğlu, S. (2014). *Çağdaş Türk lehçelerinde yardımcı fiiller*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Bulak, Ş., (2016). Van Küresin ağzında deyimler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s. 56, ss. 837-857.
- Hatiboğlu, V. (1978). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Hengirmen, M. (2007). *Atasözleri ve deyimler Sözlüğü 1-2* (2. Baskı). İstanbul: Engin Yayınevi.
- Karahan, L. (2022). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z., (2017). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü* (5. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Parlatır, İ. (2010). *Deyimler*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Tekin, T. (2013). Köktürk yazıtlarındaki deyimler üzerine. I. *Türk Dili*, VI. 372-374.
- Topaloğlu, A. (2019). *Karşılaştırmalı dil bilgisi terimleri sözlüğü*. (1. Baskı). Dergâh Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2019). *Derleme sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kısaltmalar ve Çeviri Yazı Harfleri

- BF : Birleşik fiil
BK : Birleşik kelime

DS : Derleme Sözlüğü
 TDK : Türk Dil Kurumu
 TT : Türkiye Türkçesi
 K: : Kaynak kişi
 VA : Van ağzı
 ê : Kapalı /e/ sesi
  : Art damak /k/ sesi
 ħ : Hırıltılı /h/ sesi
 yh : /H/ sesini karşılayan çift ünsüz

Ekler

Tablo 2: Derleme Yapılan Kaynak Kişi Listesi

Kaynak Kişi	Adı-Soyadı	Yaşı	Öğrenim Durumu	İkamet Yeri
K:1	Güneş Akman	56	Okur yazar değil	Van-Merkez
K:2	Zafer Baştürk	43	Lise mezunu	Van-Abdurrahmangazi Mah.
K:3	İsmet Akman	84	İlkokul mezunu	Van- Yeni Mah.
K: 4	Halit Akman	56	İlkokul mezunu	Van-Merkez
K: 5	Sinan Akman	44	İlkokul mezunu	Van- Yeni Mah.
K: 6	Kezban Demiray	58	Okur yazar değil	Van-Köprüler Mah.
K: 7	Kenan Demiray	37	Lise mezunu	Van-Köprüler Mah.
K: 8	Memo Tunçay	84	Okur yazar değil	Van Köprüler Köyü
K: 9	Fulya Baştürk	35	Okur yazar değil	Van-Abdurrahmangazi Mah.
K: 10	Sultan Gültaktı	89	Okur yazar değil	Van Merkez
K: 11	Çerkez Tarhan	81	İlk okul mezunu	Van Köprüler Köyü
K: 12	Bahaeddin Demiray	65	Okur yazar değil	Van-Merkez
K: 13	Necla Akman	63	Okur yazar değil	Van-Edremit
K: 14	Vahide Tunçay	57	Okur yazar değil	Van-Köprüler Köyü
K: 15	Sultan Tunçay	80	Okur yazar değil	Van Köprüler Köyü
K: 16	Meliha Kızıldeniz	56	Okur yazar değil	Van Köprüler Köyü